

ASPECTE ALE PROCESULUI DE SUSȚINERE A IMM-URILOR AFLATE ÎN DIFICULTATE DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA PROIECTELOR EXTERNE

*Lilia GHIȚIU, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova*

În țările dezvoltate ale lumii o atenție deosebită, de rând cu susținerea sferei de activitate a întreprinderilor mici și mijlocii, le este acordată și categoriilor de antreprenori care dintr-o cauză, sau alata, se află în careva dificultăți sau chiar în prag de dezvoltare. Această categorie de IMM-uri este una extrem de importantă, dar care necesită eforturi materiale și imateriale din partea guvernării. În același timp, această categorie de IMM-uri în țările slab dezvoltate, sau cu o economie vulnerabilă și instabilă, sunt rebutate sau nu li se acordă o suficientă atenție și efort pentru a le reabilita. Republica Moldova, la rândul său, nu abordează această problemă la nivelul necesar, din care cauză IMM-le aflate în situații dificile văd unul din puținele refugii accesarea și obținerea granturilor prin programele și proiectele externe. În același timp, practic nu există proiecte internaționale ale donatorilor externi care ar stipula în criteriile sale de eligibilitate acest tip de IMM-uri, din care cauză se merge pe ideea, ceea ce nu este interzis - este admis și eligibil. Dar acest subiect rămâne unul extrem de sensibil și de nedezvoltat, fapt care necesită o implicare intensă și sistemică al statului, întru oferirea IMM-ilor aflate în dificultate, o a doua șansă, cum se procedează în țările dezvoltate cum ar fi: Ungaria, Olanda, Elveția ș.a.

Cuvinte cheie: IMM-uri, faliment, granturi internaționale, reabilitare economică.

In the most of developed countries of the world, a particular attention is being paid to supporting small businesses and small and medium-sized enterprises, as well as the categories of entrepreneurs who, due to any or other factors, are in some difficulty or even up to the bankruptcy. This category of SMEs is extremely important, but requires financial and immaterial efforts from the government. At the same time, this category of SMEs in poorly developed countries, or with a vulnerable and unstable economy, are condemned to extinction and is not given enough attention and effort in order to rehabilitate them. The Republic of Moldova is not an exception and it does not pay to this problem a necessary attention that is why SMEs in difficult situations find their refuge in accessing and obtaining grants through external programs and projects. At the same time, in fact there are no any international projects of external donors that would stipulate in their eligibility criteria this kind of SMEs, that is why such kind of SMEs is guided by the idea: which is not prohibited - it is allowed and eligible. But this subject remains as an extremely sensitive and underdeveloped, which requires an intense and systemic involvement of the state structures, in order to provide SMEs which are in difficulty, to give them a second chance, as is done in developed countries such as Hungary, the Netherlands, Switzerland and others.

Keywords: SMEs, bankruptcy, international grants, economic rehabilitation.

. JEL Classification: O1, O2, O4.

Introducere

În prezent, asistența oferită de către partenerii de dezvoltare pentru RM, reprezintă un catalizator pentru dezvoltarea economiei naționale, o sursă importantă pentru implementarea proiectelor de infrastructură prioritare, un suport pentru elaborarea politicilor în toate domeniile în contextul armonizării cu acquis-ul UE și, nu în ultimul rând, o oportunitate pentru fortificarea capacităților instituționale ale autorităților publice. Ținând cont de datele prezentate de partenerii de dezvoltare pentru 2016-2017, în topul celor 5 donatori după volumul asistenței debursate în RM intră: Uniunea Europeană, Banca Mondială, România, BERD și Agențiile Organizației Națiunilor Unite (ONU). Sursa: [2]

Suportul extern, în vederea susținerii IMM-ilor în RM ocupă un loc aparte în politicile țării noastre. Deși criteriile de eligibilitate sunt multe, pentru obținerea suportului extern sub formă de granturi, programe externe, nu este conturat evidențiată categoria de IMM-uri care aflându-se în dificultate, vor să obțină o a doua șansă în afaceri.

Susținerea externă a IMM-ilor aflate în dificultate în RM

În aceste sens, putem menționa că totuși pot fi eligibile, deoarece, nu sunt enunțate ca excluse, deci nu este specificat, astfel în mod indirect acest tip de antreprenori, tot pot fi eligibili, după cum urmează în exemplele de mai jos:

➤ **Programul „Perfecționarea programelor de viticultură și vinificație în colegiile agricole din Republica Moldova”** acordat de către Agenția de Dezvoltare a Cehiei (CzDA)/ „People in Need” pentru perioada 2016-2017, constituie circa 0,47 mil. euro. [2]

➤ **Programul COSME 2014 – 2020**. Uniunea Europeană și Republica Moldova au semnat Acordul privind participarea Republicii Moldova la Programul pentru Competitivitatea Întreprinderilor și a Întreprinderilor Mici și Mijlocii 2014 – 2020 (COSME). Astfel, Moldova este prima țară - membră a Parteneriatului Estic ce a aderat la COSME. Bugetul total al Programului COSME pentru perioada **2014-2020** este de **2,3 miliarde €**, cu o alocare de **275 de milioane € în 2014**, în creștere treptată până la **430 de milioane € în 2020**. Acest lucru înseamnă că oportunitățile pentru participarea cu succes la COSME vor crește pe parcursul desfășurării programului. COSME va sprijini IMM-

urile în următoarele domenii: •facilitarea accesului la finanțare; •sprijinirea internaționalizării și a accesului la piețe; •crearea unui mediu favorabil competitivității; •promovarea culturii antreprenoriale. (<https://odimm.md/ro/proiecte/proiecte-internationale/144.html>) [3]

➤ **CEED: Ridicarea Competitivității și Consolidarea Întreprinderilor** **Obiectiv:** Ridicarea competitivității companiilor moldovenești pe piața mondială în următoarele domenii: produsele textile și mașini; tehnologii informaționale și de calcul; și producerea vinului.

Grup țintă: Antreprenorii care activează în domeniile sus-menționate. Pe parcursul implementării proiectului, vor fi identificate organizațiile de comerț care vor beneficia de relațiile din cadrul lanțului de aprovizionare. **Activitățile principale:** Proiectul dat își desfășoară activitatea la nivel de întreprindere, precum și la nivel de sector în 3 domenii: produsele textile și mașini, tehnologii informaționale și de calcul, și producerea vinului. Exemple de activități desfășurate prin intermediul proiectului sunt: promovarea vinurilor moldovenești pe piețele europene, înființarea Academiei Microsoft, certificarea companiilor IT cu metode și procese IT Mark, oferirea asistenței tehnice, formarea brandurilor, etc. (http://moldova.usaid.gov/moldova_economic.shtml) [4]

➤ **Proiectul „Ameliorarea Competitivității”** are drept obiectiv: Consolidarea competitivității companiilor din Moldova prin intermediul îmbunătățirii calității produselor și serviciilor acestora. Grupul țintă îl constituie: Agenții economici din sectorul de producere sau cel al serviciilor.

Activitățile principale: Acordarea granturilor proporționale pentru implementarea Sistemului de Management al Calității. Mecanismul de Grant va rambursa 50% din cheltuielile suportate de întreprinderi (dar nu mai mult de 10 000 \$), în următoarele două domenii largi: servicii de consultanță pentru elaborarea studiilor de fezabilitate, a planurilor de afaceri, marketing, implementarea ISO și altor sisteme de management, care vor facilita dezvoltarea produselor noi și vor îmbunătăți competitivitatea și productivitatea întreprinderilor; servicii de instruire continuă a personalului și managementului. (<http://www.capmu.md/?a=8&id=0>) [5]

➤ **Programul de pregătire și de perfecționare a managerilor de la întreprinderile din diferite sectoare ale economiei Republicii Moldova (2017- 2018)**

Implementatorul programului: Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova

Obiectivul de bază efectuarea unui stagiul de o lună de zile în Germania. Pe durata acestui stagiul managerii vizitează în format colectiv și individual întreprinderi germane, care ulterior devin parteneri de afaceri, precum participă la un șir de traininguri și seminare practice orientate spre studierea mediului de afaceri german.

Programul de pregătire profesională în Republica Moldova oferă participanților tehnici pentru inițierea contactelor și colaborare cu întreprinderile germane. În timpul seminarelor se însușesc metode moderne de management și se obțin cunoștințe interculturale indispensabile pentru stabilirea unui parteneriat durabil. Participanții la program obțin acces la piața germană și la tehnologiile germane. Concomitent, au posibilitatea să se prezinte personal, să prezinte întreprinderea în care activează și produsele sau serviciile acesteia. În cadrul seminarelor, participanții sunt familiarizați cu situația social-economică a Germaniei, își perfecționează cunoștințele în domeniile: economie, management, comunicare interculturală.

Grup țintă: Programul este destinat top și middle managementului de la întreprinderile moldovenești cu potențial de export / import, cu structuri stabile de conducere și cu personal calificat. Participanții la Program reprezintă întreprinderile mici și mijlocii, care doresc să stabilească sau dețin deja contacte cu parteneri de afaceri din Germania. La Program participă întreprinderi din toate domeniile economiei naționale. Programul are 4 componente:

1. Organizarea și desfășurarea Programului, inclusiv pregătirea profesională în Republica Moldova;
2. Stagiul în Germania. (Traininguri de Management: competențele individuale de management sunt dezvoltate prin traininguri adaptate la necesitățile participanților; Vizite la întreprinderi: discuțiile de specialitate, ce au loc la întreprinderi contribuie la cunoașterea unor exemple de bune practici din Germania; Vizite individuale de afaceri: accesul la piața germană este facilitat prin contacte directe de afaceri.)
3. Seminar Follow-up
4. Networking

Costurile în Germania sunt finanțate de Ministerul Economiei și Energiei al Republicii Federative Germania. Selectarea participanților se face de către o comisie de experți germani, în baza interviului. (www.chamber.md) [6]

➤ **Programul de investiții în sectorul privat (PSI).** Implementatorul programului: Ambasada Olandei la Kiev, Guvernul Olandei.

Obiective: Susținerea investițiilor de afaceri olandeze în piețele în curs de dezvoltare prin stimularea proiectelor inovative pilot în sectoarele comerciale, în vederea consolidării sectorului privat al țării beneficiare

Grup țintă: Agenții economici din Republica Moldova și Olanda.

Activități principale: Susținerea parteneriatului Moldo - Olandez prin acordarea asistenței financiare în mărime de până la 50% din mărimea investițiilor efectuate, dar nu mai mult de 750 mii Euro; Acordarea consultanței în etapele de inițiere și de dezvoltare a parteneriatului. (www.chamber.md/index.php?id=704, <http://www.psi.org/>) [6]

➤ **Agricultura Competitivă în Moldova, Continuarea proiectului RISP II**

Buget total: 37,4 milioane dolari SUA. **Implementatorul programului:** Unitatea pentru Implementarea Proiectelor Agricole, Banca Mondială.

Obiective:

- Consolidarea managementului siguranței alimentare;
- Sporirea potențialului acces la piețe, prin îmbunătățirea infrastructurii post-recoltare și creșterea nivelului de organizare al agriculturii;
- Sporirea productivității prin intermediul managementului durabil al terenurilor;
- Grup țintă: Întreprinderi și antreprenori înregistrați care activează în spațiul rural sau doritorii de a iniția o afacere individuală.

Activități principale:

- ✓ Reabilitarea și dotarea laboratoarelor de încercări Cahul și Bălți;
- ✓ Reconstrucția sediului ANSA, Chișinău
- ✓ Instruirea personalului;
- ✓ Program de granturi investiționale pentru grupuri de producători din sectorul hortic (granturi de cel mult 50% din valoarea totală a investiției, dar nu mai mult de 350 mii dolari SUA);
- ✓ Suport investițional pentru reabilitarea fâșiilor de prevenire a eroziunii cu scopul menținerii și sporirii productivității terenurilor agricole;
- ✓ Stimulente financiare pentru agricultori în vederea adoptării practicilor de management durabil al terenurilor și de bune practici agricole și de mediu;
- ✓ Consolidarea capacităților umane, instituționale și tehnice (atât la nivel local, cât și național). (<http://www.capmu.md/>) [3]

➤ **Proiectul creșterii producției alimentare - 2KR.** Implementatorii programului sunt Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Guvernul Japonez. Obiectivul îl constituie dezvoltarea agriculturii și creșterea producției alimentare în Republica Moldova. **Grupul țintă:** Persoane juridice private, producători agricoli și persoane fizice, indiferent de forma organizatorică de activitate, care practică activitatea de întreprinzător și/sau prestează servicii agricole mecanizate. **Activitățile principale:** Acordarea tehnicii agricole în rate (inițial se achită 50% din costul total și mai apoi în rate pe parcursul perioadei de doi ani). Prețul tehnicii nu include TVA. (www.2kr.moldnet.md) [3]

➤ **Proiectul „Acordarea consultanței de către experții din Olanda”.** Implementatorul programului este PUM, Senior Expert din Olanda. Obiectivele constituie: Dezvoltarea durabilă a IMM-urilor în țările în curs de dezvoltare prin facilitarea accesului IMM-urilor la cunoștințe inovative internaționale.

Grup țintă: IMM din Moldova.

Activități principale:

- Acordarea consultanței de către experți străini;
- Organizarea seminarelor în țara beneficiarului și/sau în Olanda;
- Desfășurarea stagiunii beneficiarului de la 2 săptămâni până la 3 luni în Olanda;
- Căutarea partenerilor de afaceri în alte țări. (www.topconsulting.md)

➤ **Programul STEP (Science & Technology Entrepreneurship Program).** Implementatorii programului: Fundația din SUA pentru Cercetări Civile și Dezvoltare (CRDF) și Asociația de Cercetare și Dezvoltare din Moldova (MRDA) în colaborare cu Academia de Științe a Moldovei și Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic (AITT).

Obiectiv: promovarea parteneriatului bazat pe cercetare și dezvoltare între companii și oamenii de știință.

Grup țintă: Întreprinderi și oamenii de știință.

Activități principale: Acordarea granturilor pentru finanțarea proiectelor de parteneriat economico-științific. Suma unui grant constituie mai mult de 10, 000 USD, din care CRDF/MRDA va aloca 5,000 de dolari SUA, iar AITT de la 5, 000 USD pe proiect. (<http://step.mrda.md/index.php?lang=ro&m1=funding>) [8]

➤ **Programul BAS.** Implementatorul programului: Business Advisory Service, BERD.

Obiective:

- de a susține dezvoltarea și creșterea competitivității întreprinderilor private mici și mijlocii;
- de a susține dezvoltarea pieței serviciilor de consultanță din Moldova;
- de a îmbunătăți gradul de competitivitate a companiilor locale de consultanță.

Grup țintă: IMM (de la 10 la 250 de angajați, în cazuri excepționale până la 500 angajați) din Republica Moldova, ocupate în sfera de producție, servicii și comerț.

Activități principale: Acoperire financiară parțială a costurilor pentru servicii de consultanță. Subsidiu maxim oferit companiilor eligibile este în sumă de 10 000 EUR, sumă ce nu constituie mai mult de 50% (exclusiv taxe) din suma proiectului. (www.bas.md) [3]

➤ **Programul De la Fermier la Fermier (CNFA, USAID).** Principalele obiective ale Programului FtF în Moldova sunt:

- Sporirea veniturilor fermierilor privați prin asistarea acestora la inițierea activităților comerciale în grup;

- Facilitarea accesului la credite pentru fermierii privați și antreprenorii agricoli prin aprofundarea cunoștințelor în domeniul planificării și managementului financiar;
- Fortificarea întreprinderilor agricole care contribuie la dezvoltarea economiei și a localităților rurale. (www.cnfa.md) [10]

➤ **Startsouth and Starteast Programme (Swedish Agency for Economic and Regional Growth).** Implementatorul programului: NUTEK - the Swedish Agency for Economic and Regional Growth. **Obiectivul** este promovarea formării unor parteneriate de afaceri dintre companiile din RM și companiile din Suedia prin transferul de know-how, investiții în echipament.

Grup țintă: IMM-uri din RM.

Activități principale: Oferirea unui suport financiar în suma de 500 000 SEK (30 mii dolari SUA) și pentru transferul de inovații 250 000 SEK (15 mii dolari SUA). Inițial suportul financiar este oferit sub formă de împrumut și după ce programul a fost implementat, datoria se anulează. În caz dacă proiectul nu a fost finisat suportul financiar este necesar rambursarea datoriei. (<http://www.nutek.se/sb/d/118/a/373>)

➤ **Programul moldo-german de sporire a calificării managerilor.** Implementatorii programului sunt Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova. Obiectivul de bază îl constituie formarea continuă a HR-managerilor, îmbunătățirea procesului de afaceri în domeniul dezvoltării personalului și creșterea eficienței economice și a competitivității companiilor din Republica Moldova.

Grupul țintă: HR-manageri și top-manageri din R. Moldova vorbitori de limbă engleză, cu vârsta de până la 40 ani.

Activități principale: organizarea unui curs de pregătire prealabilă la Centrul de Formare Continuă al CCI; efectuarea, timp de o lună, unui stagiu la Centrele de instruire din Germania. Taxa de participare la Program constituie 5700 lei plus costul biletului de avion și include cheltuieli în Moldova (consultații, coordonare, însoțire, instruire, materiale informaționale distribuite, pauze de cafea, testare etc.) și cele din Germania (instruire, cazare, alimentare transport intern, vizite la întreprinderi, întrevederi, program cultural etc.). În Germania fiecare participant va primi bursă de circa 600 euro, va fi cazat în hotel și va fi asigurat cu alimentare (dejun și prânz). (<http://chamber.md/index.php?id=1107>) [6]

➤ **Proiectul Ameliorarea Competitivității: Pac-2 (componenta de granturi de cofinanțare.** Unitatea de Implementare a proiectului Băncii Mondiale de Ameliorare a Competitivității (UIPAC)). Durata până la 31.12.2019.

Tip finanțare: Granturi / Subvenții. Scopul finanțării al proiectului PAC II este de a oferi IMM-urilor din Republica Moldova suport financiar pentru a investi în servicii de dezvoltare a afacerii care vor ajuta întreprinderile să-și sporească competitivitatea la export, iar Bugetul Total constituie 3,0 mln USD:

Beneficiarii eligibili: IMM-urile din Republica Moldova cu până la 249 de angajați. Întreprinderile pot fi considerate eligibile dacă vor prezenta un proiect de îmbunătățire a afacerii ce demonstrează sporirea competitivității la export. Prioritate vor avea IMM din sectoarele: produse alimentare și băuturi; produse electronice și mecanice; textile și îmbrăcăminte, tehnologii informaționale și externalizarea proceselor de afaceri. Grantul va acoperi până la 50% din costul serviciilor de dezvoltare implementate. Suma maximă per beneficiar constituie echivalentul a 200.000 MDL. (www.uipac.md) [11]

Concluzii și recomandări

Reieșind din cele menționate anterior, pot fi tratate următoarele carențe, care în opinia mai multor experți, odată fiind lichidate ar îmbunătăți simțitor întreg sistem de susținere externă a IMM-lor, îndeosebi celor aflate în diverse situații dificile din țara noastră.

✓ Principalele deficiențe în procesul de coordonare a asistenței externe sunt determinate de schimbarea sistemului informațional de evidență, implementat de către Ministerul Finanțelor de la 1 ianuarie 2016, fapt ce a cauzat tergiversări în valorificarea surselor proiectelor de asistență externă, dar și de procedurile complexe și de durată pentru obținerea finanțării cum ar fi în cadrul proiectelor Twinning, ș.a. finanțate de UE.

✓ Lipsa sintagmei „IMM în situații dificile; aflate în criză, etc” în criteriile de eligibilitate pentru aplicarea și accesarea programelor internaționale.

✓ Existența unor proceduri de durată în cazul extinderii programelor/proiectelor de asistență externă, conform cadrului legal în vigoare cu privire la mecanismul de încheiere, aplicare și încetare a tratatelor internaționale.

✓ Utilizarea de către proiectele de asistență tehnică a unor sisteme paralele face dificilă monitorizarea și evaluarea lor în corespundere cu politicile naționale. Acest fapt limitează predictibilitatea asistenței externe în cadrul procesului de planificare anuală la nivel de sector, precum și complementaritatea pentru excluderea dublărilor din partea donatorilor.

✓ O dificultate frecvent întâmpinată se rezumă la faptul că, în momentul planificării bugetului în luna iunie pentru anul viitor sau existența apelurilor de proiecte ce apar la începutul anului viitor, este dificil de a prognoza numărul de proiecte internaționale și bugetul acestora pentru anul planificat. Astfel, în cazul în care se câștigă un proiect, care nu fusese planificat anterior, sânt întâlnite dificultăți sub aspectul contabilității, dat fiind faptul că e necesară o perioadă destul de lungă de timp în scopul replanificării bugetare pentru a include proiectul respectiv în

Planul financiar-contabil din anul de gestiune, iar aceasta duce la nevalorificarea în termen a mijloacelor financiare.

În acest context ar fi binevenite următoarele recomandări menite să remedieze deficiențele existente în ceea ce privește coordonarea asistenței externe în RM, care sunt împărțite și de specialiștii din domeniu:

- A. Pe termen scurt:
 - Redesign-ul mecanismului de coordonare a asistenței externe prin modificarea/completarea cadrului normativ în domeniu, cu prevederi și pentru categoria de IMM-uri care doresc o revitalizare;
 - Aprobarea priorităților naționale în domeniul asistenței externe pentru următoarea perioadă, având în vedere și IMM-le aflate în dificultate;
 - Consolidarea capacităților instituționale ale funcționarilor publici, implicați în procesul de coordonare a asistenței externe din autoritățile publice, în special în domeniul managementului proiectelor, desfășurarea unui feed-back cu IMM – le aflate în criză;
 - Asigurarea implementării corespunzătoare a mecanismului de coordonare a asistenței externe la nivel sectorial prin reanimarea Consiliilor sectoriale de asistență externă și responsabilizarea Coordonatorilor sectoriali în cadrul autorităților publice;
 - Instruirea și informarea personalului direcțiilor responsabile din cadrul APC referitor la modul de operare a platformei AMP, dar și în vederea dezvoltării abilităților de programare și monitorizare a asistenței externe sectoriale.
- B. Pe termen mediu:
 - Consolidarea și dezvoltarea platformei AMP (Aid Management Platform) prin dedicarea resurselor administrative/financiare necesare pentru funcționarea/ mentenanța corespunzătoare a acesteia.
 - Simplificarea procedurilor financiare în procesul de implementare a proiectelor de asistență externă (deschiderea conturilor, realocarea finanțelor, alocarea IBAN-ilor pentru fiecare categorie de cheltuieli etc.).
 - Îmbunătățirea cadrului de planificare a bugetului public național pentru asigurarea sustenabilității proiectelor de asistență externă prin previziunea sumelor financiare necesare în bugetul de stat pentru măsuri de durabilitate/ mentenanță a proiectelor;
 - Asigurarea coordonării corespunzătoare cu Ministerul Finanțelor a programării fondurilor externe în cadrul procesului de bugetare, inclusiv ținând cont de Cadrul Bugetar pe Termen Mediu;
 - Asigurarea unei atitudini mai responsabile și conștiincioase din partea autorităților publice la etapa elaborării/coordonării Matricelor de politici pentru Programele de suport bugetar ale UE și BM, în scopul formulării unor acțiuni concrete cu indicatori de performanță realiști, având în vedere și dificultățile cu care se confruntă IMM-le.
- C. Pe termen lung:
 - Crearea unui Fond de rezervă, pe lângă Ministerul Finanțelor, pentru cofinanțarea proiectelor de asistență externă, în caz de necesitate/urgență.
 - Crearea Agenției de coordonare a asistenței externe, în baza practicilor internaționale ș.a.

Bibliografie

1. Raportul anual privind asistența externă acordată Republicii Moldova în anul 2016 pe pagina web: http://amp.gov.md/portal/sites/default/files/inline/oda_raport_2016.pdf
2. Programe internaționale pe pagina web: <http://www.maia.gov.md>
3. Lista proiectelor internaționale pe pagina web: <https://odimm.md/ro/proiecte/proiecte-internationale/144.html>
4. Lista call-urilor internaționale finanțate de USAID pe pagina web: http://moldova.usaid.gov/moldova_economic.shtml
5. Proiectul Agricultură Competitivă în Moldova (MACP) 2012- 2019 pe pagina web: <http://www.capmu.md/?a=8&id=0>
6. Programe de asistență externă pe pagina web: <http://mei.gov.md/ro/content/programe-de-asistenta-externa> pe pagina web: <http://www.chamber.md/index.php?id=704>, <http://www.psi.org/>
7. Programe de asistență externă pe pagina web: <http://www.2kr.moldnet.md>
8. Programul de pregătire și de perfecționare a managerilor de la întreprinderile din diferite sectoare ale economiei Republicii Moldova pe pagina web: <http://step.mrda.md/index.php?lang=ro&m1=funding>
9. <http://www.bass.md>
10. Programe pe pagina web: <http://www.cnfa.md>
11. Granturi de cofinanțare pe pagina web: <http://www.uipac.md>